השיעור השבועי

קדושת לוי

מאת הרב אפרים ארנברג

פרשת וישלח – שטן עם שטריימל

יצא לכם פעם להכיר אדם רע? לא סתם מישהו שלא חיבבתם או שלא החזיק בסולם-ערכים דומה לזה שלכם, אלא אדם רע ממש. כזה שבמוצהר מעוניין ברוע. מסתבר שרובנו לא הכרנו. אדרבה, ההגדרה הפשטנית של 'אדם רע' היא תופעה כל-כך נדירה, עד שהשאלה שהוצגה כאן, על-פי רוב, גורמת לנו לחשוב על שלל דמויות ארכיטיפיות של נבלים ורשעים שהיו לאורך ההיסטוריה, כגון פרעה מלך מצרים והמן הרשע. אין ברירה, במציאות האמיתית פשוט אין מישהו שעומד בהגדרה הזו. הסיבה לכך היא די פשוטה: כל בני האדם, ללא יוצא מן הכלל, משוכנעים שמה שהם עושים הוא טוב; זוהי בדיוק הסיבה לכך שהם עושים אותו. ההנחה הזו נכונה בכל ההיבטים – בגיבוש תפיסת-עולם כוללת ובהכרעה מקומית בצמתים מזדמנים כאחד. מהקומוניסטים ועד הג'יהאדיסטים, דרך כל מי שבאמצע ובצדדים, כולם כולל כולם, עושים מה שנראה בעיניהם כטוב.

אם כן, השאלה האמיתית שיש לשאול היא – מה זה אומר על הגדרות הטוב שלנו?..

אמנם גלשנו לנושא מורכב מעט שקשה להקיף בהתבוננות קצרה, אבל בכל אופן ננסה להציג תמונה פשטנית: המכנה המשותף לכלל התרבויות, השיטות והדרכים הוא שבבסיס כולן עומדת שאיפה להאדיר את טובת האדם עצמו. כמובן, הדבר נובע מהעובדה הפשוטה שמאחורי כל התרבויות, השיטות והדרכים הללו עומדים בני אדם, שמונָעים מהרצון האנוכי הטבעי שלהם לטובתם האישית. הנטייה הזו מתבטאת גם במינוח הרווח כיום: כאשר האדם אומר (לעצמו או לאחרים) שהוא 'עושה טוב', הוא מתכוון לומר בעיקר שבמעשה זה הוא עצמו נעשה יותר טוב, נאור, נעלה ובעל ערך. זהו הכשל הבסיסי בכל הטובות כולן: הנטייה של האדם לייחס את הטוב לעצמו, לגדול ולהתנפח ממנו, הופכת את הפעולה הטובה למעשה צרכני. לא נתתי צדקה, אלא צרכתי כבוד וסיפוק. לא הענקתי, אלא לקחתי. אם כן, החלק ה'רע' שבכל הטוב שלנו הוא ההתעקשות לחשוב ולהגיד ש'כל הטוב הזה' הוא בזכותי. זה לא משנה אם מדובר באלטרואיזם, בנאורות או בדתיות וצדיקות; כל עוד הטוב הוא ביטוי של האדם עצמו הוא נשאר צרכני ואנוכי, וממילא – רע.

אכן, המסקנה המתבקשת היא שככל הנראה פלחים נרחבים מהאישיות הטובה, המוצדקת והמצטדקת של כולנו הם בעצם פחות נחמדים ממה שהיה נדמה לנו. ככל הנראה זוהי לא מחשבה נעימה. לא סתם סרטי הקולנוע וסיפורי המתח העולמיים מלאים בדמויות בעלות זהות קוטבית, חד-ממדית וחד-משמעית. אנחנו נהנים לחשוב שהרע הוא ממד תחום, מזוהה ומאובחן שכל שעלינו לעשות הוא להחליט להימנע ממנו ובכך נגמר הסיפור. הרבה יותר קל לזהות את השטן כשהוא אוחז קלשון, עטוי קרניים וצוחק ברשעות... אבל עם מעט כנות וקורטוב של ביקורת עצמית, קל להיווכח כי התמונה שעולה מהמציאות האמיתית היא רחוקה מהפשטנות שמשתקפת מתוכניות הבידור או מטורי הדעה ה'נאורים' והמטיפים. כבר שנים שה'רע' לא מסתובב פה עם קלשון, הוא שינה מזמן את שמו ואפילו החליף מלתחה. היום אנחנו כבר יודעים שהוא יכול ללבוש גם סתם ג'ינס וטריקו, חליפה ומגבעת ואפילו 'שטריימל' ומעיל חסידי ארוך... בקיצור, הוא לובש בדיוק את מה שאני לובש. איך לא, הוא הרי בתוכי...

אז אם נעז להביט למציאות בלבן של העיניים, נגלה להפתעתנו שהיצר הרע הגדול ביותר מסתתר מאחורי אותה הנחה שלפיה אנחנו עצמנו הננו התגלמות הטוב והמואר; כאילו הרע הוא איזה ישות נפרדת ומובחנת שמופיעה

בבירור במציאות הממשית, הרחק מאיתנו. בהתאם לכך, כל תיקון אמיתי לעולם מתחיל בהכרה בכך שהרוע שממנו אני סולד מתחולל קודם כל בקרבי, בתוך-תוכה של האישיות המוצדקת והטהרנית שאני מייחס לעצמי – כמו שכתוב "אֶח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב" (מלאכי א, ב). ממילא, אם אני רוצה להיאבק בו, כדאי להתחיל להיאבק בעצמי.
אסור להתבלבל. בהחלט יש מציאויות רעות. תרבויות ותפיסות-עולם שנלחמות בה' ובתורתו, שמתמקדות בניצול, שתלטנות ושחיתות מוסרית. חובה גמורה על כולנו להיאבק בתופעות של רוע שצפות במציאות החיצונית – גם, ובמיוחד, כאשר הן לובשות ארשת של קידמה ונאורות מלאכותיות. אך כדי להתעמת עם הרע צריך קודם כל לזהות אותו – וודאי שאסור להיות חלק ממנו. בשביל זה צריך להביט פנימה – שם הסיפור הכי סבוך, מבלבל וספוג בהצטדקויות, תירוצים ורמאות עצמית. אם אני לא מסוגל לראות את ההצטדקות שפושה ב'יראת השמיים' שלי, את הגסות הנצלנית שמפעפעת מתחת לפני הרעיונות הנעלים שאני מייחס לעצמי, ואת הישות האדישה שמסתתרת מאחורי ארשת החסדים והנאורות שעטיתי, אזי לא רק שאני לא חלק מהפתרון – אני הבעיה עצמה.
רבי שלום דובער שניאורסון (המכונה 'הרש"ב'), האדמו"ר החמישי בשושלת חב"ד, התבטא פעם כי רק בשלב מאוחר של חייו 'נפל לו האסימון' והוא הבין שיכול להיות יצר הרע בלבוש דתי ואפילו בלבוש חסידי (לוח "היום יום" כ"ג סיון)! זוהי אכן תובנה עדינה ומורכבת, שלא לומר טעונה וכואבת. אבל מסתבר שאפילו גדולי הצדיקים ועובדי ה' יכולים לחיות שנים בהנחה ש'הכל בסדר'; מתפללים בדבקות, לומדים בעיון ומקיימים מצוות בהתלהבות – וכלל לא שמים לב לישות האנוכית שפושה בכל רחבי ה'טוב' שהאישיות נתונה בו.
אז מה הפתרון? כמו שהפתגם אומר – ידיעת המחלה חצי תרופה (ומסתבר שלפעמים היא אפילו תרופה שלמה). האדם פשוט צריך להכיר באמת הפשוטה הזו, במורכבות של אישיותו ובעובדה הנצחית שקומותיה הגסות והנפולות של הנפש לעולם יהוו את תשתית קיומו. כל מחשבה אחרת היא עצמה הגרסה העדכנית ביותר של השטן. אם יש 'רוע' שעלינו להישמר ממנו, זו המחשבה הזו עצמה – כדי שלא נקום בוקר אחד ונגלה שמי שחשבנו עד לפני רגע שהוא אח וחבר, הוא בעצם אותו שטן שניסינו לברוח ממנו. הן אמת שההכרה בממדי הגסות האישיים לא עוזרת לנו להיפטר מהרע במובן השטחי של הביטוי, ולאחריה אנחנו לא הופכים לצדיקים גמורים וטהורים בן-לילה. ניתן אף לומר שההפך הוא הנכון. אבל ודאי הוא שאותה הכרה מעמידה את הרע במקומו ובכך הופכת אותו למצע שעליו יכול לצמוח טוב כן ותמים. זהו התיקון האמיתי לשטן: במקום שיחלחל לכל חלקה טובה על ידי החדרת סיפוק עצמי וגאווה מכמה שאני טוב ומוצלח – שיחזור להיות "שמש גדול" (ככינוי חז"ל לנחש הקדמוני – סנהדרין נט, ב), בסיס חשוך שמנכיח ומאיר את החסד והרחמים הרבים שה' עושה עם האדם – לא בזכות 'צדקותו המופלאה', אלא על אף אותה צדקות... כל מה שצריך זה לא להתכחש אליו אלא להכיר בו, להנכיח אותו ולהזדהות איתו.

על פי קדושת לוי לפרשת ויצא, דיבור המתחיל "**הצילני נא מיד אחי מיד עשו**" (בראשית לב, יב)

הצטרפו לקבוצת הווטסאפ: https://did.li/harav-ephraim-whatsapp
להאזנה לשיעורי הרב ארנברג בקול הלשון חייגו ל- 073-371-8652

עם כל שאלה או הערה – מוזמנים לפנות אלינו במספר 0528084848
או במייל margoalenafsho345@gmail.com.